

Justitsministeriet

Lovafdelingen

Dato: 24. august 2006
Dok.: PFN40311
Strafferetskontoret

Udkast til tale

til brug ved besvarelse af samrådsspørgsmål AM og
AN af 4. juli 2006 fra Folketingets Retsudvalg (alm.
del) tirsdag den 5. september 2006.

Spørgsmål AM:

”Ministeren bedes redegøre for, om ministeren vil tage initiativ til at tilvejebringe lovgivning, der gør det mulig at straffe kollektivt. Der henvises til, at problematikken om de manglende muligheder for at straffe kollektivt senest har været aktualiseret i forbindelse med Jutlandssagen fra Hjørring og Christiniasagen, hvor størstedelen af de tiltalte blev frikendt med store erstatninger til følge for uberettiget varetægtsfængsling. Tidligere har de manglende lovgivningsmæssige muligheder for

at straffe kollektivt været stærkt debatteret i sammenhæng med bl.a. Blekingegadebandens drab på en politibetjent i 1988.”

Spørgsmål AN:

”Ministeren bedes redegøre for omfanget af erstatningsudbetalinger for såkaldt ”uberettiget” vare-tægtsfængsling, så det kan blive klarlagt, hvor meget disse erstatninger årligt koster skatteyderne.”

Svar:

1. Jeg vil først besvare spørgsmål AM og derefter besvare spørgsmål AN.

Jeg vil forslå at vi – af hensyn til sammenhængen mellem de to samrådsspørgsmål – først drøfter de yderligere spørgsmål, som mine besvarelser giver anledning til fra udvalgets side, når jeg har besvaret begge spørgsmål.

2. Udvalget har i samrådsspørgsmål AM bedt mig redegøre for, om jeg vil tage initiativ til at tilvejebringe lovgivning, der gør det muligt at straffe kollektivt.

Der henvises i samrådsspørgsmålet til, at muligheden for at straffe kollektivt senest har været aktualiseret i forbindelse med den såkaldte Jutlandia-sag fra Hjørring og den såkaldte Christiania-sag.

Der peges i spørgsmålet samtidig på, at muligheden for at straffe kollektivt tidligere har været omdiskuteret i sammenhæng med bl.a. sagen om Blekingebanden.

Jeg har forstået spørgsmålet således, at man med kollektiv straf sigter til, at der skal kunne straffes i en situation, hvor det må lægges til grund, at en person inden for en gruppe af personer har begået eksempelvis et drab, uden at det kan bevises, hvem der har affyret det dræbende skud, og uden at det kan bevises, at drabet skete

efter en forudgående aftale herom mellem alle personer i gruppen.

I det følgende vil jeg kort redegøre for dansk strafferets almindelige forsætsbegreb. Herefter vil jeg gøre nogle bemærkninger om spørgsmålet om kollektiv straf.

3. Det er et grundlæggende princip i dansk strafferet, at overtrædelser af straffelovens bestemmelser kun straffes, hvis de er begået forsætligt. Princippet fremgår af straffelovens § 19, der fastslår, at uagtsomme overtrædelser af straffelovens bestemmelser kun kan straffes, når det er særlig hjemlet.

Forsæt antages i dansk strafferet at kunne foreligge i tre forskellige former: Direkte forsæt, sandsynlighedsforsæt og såkaldt dolus eventualis.

I sager om eksempelvis manddrab foreligger der direkte forsæt, hvis gerningsmanden ved sin handling har haft

til hensigt at dræbe. Hvor der foreligger hensigt eller direkte forsæt, er det ligegyldigt, om gerningsmanden anser det for overvejende sandsynligt, at det vil lykkes ham at opnå følgen. Hvis gerningsmanden skyder for at dræbe, foreligger der således direkte forsæt, selv om gerningsmandens erfaring siger ham, at chancen for, at det lykkes at ramme, er lille.

Sandsynlighedsforsæt foreligger i eksemplet med manddrab, hvis gerningsmanden uden at tilstræbe dødens indtræden indser dens indtræden som overvejende sandsynlig – f.eks. ved et knivstik anser det som overvejende sandsynligt, at den ramte vil blive dræbt. Det er således ikke tilstrækkeligt, at gerningsmanden har anset denne følge for lige så sandsynlig som den modsatte.

Han skal med andre ord have anset sandsynligheden for, at den ramte vil blive dræbt, for større end 50 %. Herudover er det ikke muligt generelt at fastslå, hvor meget der skal til for, at der foreligger det fornødne sandsynlighedsforsæt. Jura er jo ikke matematik, så derfor kan

man ikke generelt fastslå, om den sandsynlighed, der skal til, skal ligge på f.eks. 90 % eller 95 %.

Den tredje forsætsform, såkaldt dolus eventualis, antages at kunne foreligge i to varianter: Det hypotetiske eventualitetsforsæt og positiv indvilligelse.

Lige som ved sandsynlighedsforsættet kræves det ved dolus eventualis, at den tiltalte har indset, at det, han er i færd med, kan ende med den pågældende forbrydelse. Det kræves til gengæld ikke, at han skal have indset sandsynligheden for større end 50 %.

Hvis en person har anset noget som muligt indtrædende, vil dette ifølge læren om dolus eventualis udgøre forsæt, hvis det må antages, at den pågældende ikke ville have handlet anderledes, selv om han havde haft vished om en følges indtræden eller havde anset følgens indtræden

for overvejende sandsynlig. Det er den variant, der kaldes for det hypotetiske eventualitetsforsæt

Ved den positive indvilligelsesteori – den anden variant af forsætsformen *dolus eventualis* – kræves det, at man kan lægge til grund, at den tiltalte foretrækker at udøve den pågældende handling frem for at lade være. Den pågældende skal ikke blot have indset muligheden for, at handlingen indebærer noget strafbart, men også – med den mulighed for øje – have udført den pågældende handling.

Har personen B eksempelvis kendskab til, at personen A, som han begår bankrøveri sammen med, har medbragt en skarpladt pistol, kan B næppe sige sig fri for at have overvejet muligheden for, at skydevåbnet vil blive anvendt. Efter den positive indvilligelsesteori foreligger der imidlertid kun forsæt til manddrab, hvis B har forholdt sig accepterende til følgen – det vil sige at røveriet

vil kunne ende med drab. Har B derimod kun accepteret risikoen, men handlet i tillid til, at A ikke begår drab i forbindelse med røveriet, foreligger der ikke forsæt hos B.

I praksis påberåbes dolus eventualis sjældent, og Højesteret har i en dom fra 1992 direkte anført, at: "Der bør generelt udvises varsomhed med hensyn til anvendelse af forsætsformen dolus eventualis....".

4. Den afgrænsning af forsætsbegrebet, som jeg lige har omtalt, har bl.a. betydning i tilfælde, hvor spørgsmålet er, i hvilket omfang de forskellige deltagere i en gruppe kan dømmes for en forbrydelse begået af personer, som deltager i gruppen.

Besvarelsen af dette spørgsmål vil afhænge af de konkrete omstændigheder, der kan anses for bevist i den enkelte sag.

I tilfælde, hvor en person i henhold til udtrykkelig eller underforstået aftale samvirker med andre om at begå en forbrydelse, vil den pågældende kunne drages til ansvar for både egne og andres handlinger, i det omfang disse handlinger ligger inden for det, der udtrykkeligt er aftalt eller forudsat.

Man kan derfor godt efter omstændighederne dømme alle deltagere i en gruppe for eksempelvis et drab, uden at det kan bevises, hvem der har afgivet det dræbende skud. Har gruppens deltagere således eksempelvis aftalt at tage offeret med ud i en skov for at skyde ham, vil alle gruppens deltagere kunne dømmes for drabet.

Aftalen om at begå en forbrydelse skal ikke nødvendigvis være indgået udtrykkeligt. Deltagere i en gruppe, der begår en forbrydelse i forening, kan således dømmes for både egne og andres handlinger, hvis det må antages, at

de har indgået en stiltiende aftale herom. I de sager, hvor retten indfortolker en stiltiende aftale, bliver opgaven at finde ud af, hvad der af hver enkelt deltager må anses for forudsat. Den enkelte deltager i gruppen kan dømmes for de udøvede handlinger, hvis handlingerne ikke går ud over, hvad der fra begyndelsen var påregneligt for den pågældende.

Løber en gruppe unge eksempelvis efter et offer ud fra en stiltiende aftale om, at han skal ”have bank”, vil samtlige gruppedeltagere kunne straffes for alle de slag, som offeret udsættes for. Fremdrager én af gruppens deltagere pludselig en skjult kniv og stikker offeret, vil de øvrige derimod almindeligvis ikke kunne dømmes for denne del af voldsudøvelsen, da de i det nævnte eksempel ikke måtte forudse, at voldsudøvelsen ville udvikle sig på denne måde.

5. Det sidste, jeg netop nævnte, er udtryk for den almindelige bevisregel om, at man ikke skal kunne dømme en

tiltalt for en forbrydelse, medmindre vedkommendes skyld er bevist ud over enhver rimelig tvivl.

Denne bevisregel skal vi holde fast i. Som det nogle gange bliver udtrykt: Det er bedre, at 10 skyldige går fri, end at én uskyldig bliver dømt.

Det vil sige, at man ikke kan – og ikke bør kunne – straffe i den situation, som jeg indledningsvist nævnte – altså hvor det må lægges til grund, at en person inden for en gruppe af personer har begået eksempelvis et drab, uden at det kan bevises, hvem der har affyret det dræbende skud, og uden at det kan bevises, at drabet skete efter en forudgående aftale – udtrykkelig eller stilte – herom.

Hvis vi i sådanne tilfælde kunne anvende kollektiv straf, vil det betyde, at personer, der blot har været det forkerte sted på det forkerte tidspunkt, kunne dømmes for forbrydelser, som de ingen andel har i.

Jeg kan derfor ikke gå ind for kollektiv straf, således at der kunne dømmes i en situation, hvor det ikke ud over enhver rimelig tvivl kan bevises, at den tiltalte med den fornødne tilregnelse har deltaget i en forbrydelse.

6. Jeg vil nu vende mig mod samrådsspørgsmål AN, hvori udvalget beder mig redegøre for omfanget af erstatningsudbetalinger for ”uberettiget varetægtsfængsling”.

Reglerne om erstatning til personer i anledning af strafretlig forfølgning findes i retsplejelovens kapitel 93 a, og efter bestemmelserne i dette kapitel (retsplejelovens § 1018 a og følgende) har bl.a. den, der har været anholdt eller varetægtsfængslet som led i en strafferetlig forfølgning, krav på erstatning for den derved tilføjede skade, hvis påtale opgives eller tiltalte frifindes, uden at dette er begrundet i, at den tiltalte findes utilregnelig på grund af sindssygdом eller lignende.

Efter samme regler har også en sigtet, der har været udsat for andre straffeprocessuelle tvangsindgreb – f.eks. ransagning og beslaglæggelse – krav på erstatning.

Erstatning ydes for økonomisk skade, som den tiltalte har pådraget sig i form af f.eks. tabt arbejdsfortjeneste, og for ikke-økonomisk skade i form af f.eks. tort.

I årlige meddelelser fastsætter Rigsadvokaten den taktmæssige erstatning for ikke-økonomisk skade, og som eksempel kan jeg nævne, at den taktmæssige erstatning for frihedsberøvelse – dvs. anholdelse eller varetægtsfængsling – i øjeblikket er fastsat til 5.000 kr. for det første døgn og 650 kr. for hvert påbegyndt efterfølgende døgn.

Erstatningssagerne afgøres af statsadvokaterne med klagegang til Rigsadvokaten, hvorefter den erstatningsøgende – hvis den pågældende er utilfreds med Rigs-

advokatens afgørelse – kan indbringe afgørelsen om erstatningsspørgsmålet for retten.

I anledning af samrådsspørgsmålet har jeg indhentet en udtalelse fra Rigsadvokaten, der over for mig har oplyst, at anklagemyndigheden hvert år behandler et betydeligt antal sager, hvori der bl.a. rejses krav om erstatning for anholdelse og varetægtsfængsling.

På den baggrund udarbejder Rigsadvokaten i Anklagemyndighedens Årsberetning opgørelser over de erstatningsbeløb, der udbetales efter retsplejelovens kapitel 93 a.

Rigsadvokaten har over for mig oplyst, at der imidlertid er der tale om en samlet opgørelse over erstatningsudbetalinger i anledning af straffeprocessuelle tvangsindgreb, og at opgørelsen derfor – ud over erstatning for anholdelse og varetægtsfængsling – tillige omfatter erstatning, der udbetales for andre straffeprocessuelle

tvangsindgreb, f.eks. ransagning og beslaglæggelse, og for udstået fængselsstraf i tilfælde, hvor anke eller genoptagelse har medført, at straffen er bortfaldet eller formildet.

Der udarbejdes således ikke særskilte opgørelser over erstatninger udbetalt for anholdelse og varetægtsfængsling, men Rigsadvokaten har oplyst, at erstatninger på disse områder erfaringsmæssigt tegner sig for langt hovedparten af de erstatninger, der udbetales efter retsplejelovens kapitel 93 a.

Rigsadvokaten har – med disse forbehold – oplyst, at der i perioden 2000-2006 er udbetalt følgende samlede beløb i erstatning.

I 2000 blev der udbetalt 17,5 mio., i 2001 blev der udbetalt 13,5 mio., i 2002 blev der udbetalt 10,5 mio., i 2003 blev der udbetalt 11,0 mio., i 2004 blev der udbetalt

11,2 mio., i 2005 blev der udbetalt 12,6 mio. og i 2006 blev der i 1. halvår udbetalt 6,9 mio.